Просторна композиција Трга партизана у Ужицу (1961)

ДУШКО Р. КУЗОВИЋ, Eastern Mediterranean University,
Faculty of Architecture, Famagusta, Cyprus

Стручни рад
UDC: 711.523-168(497.11)"1961"
DOI: 10.5937/tehnika1703339K

Трг партизана у Ужицу се убраја међу најквалитетнија остварења архитектуре Модерне на простору Балкана. Урбанистичко решење је посебно занимљиво јер интегрише велики број елемената у обликовању јавног простора: нивелете, пропорције, визууре, волумене, пешачке путање, пешачке препреке, зеленило, итд. Поред наведеног, урбанистичко решење је на суптилан начин интегрисано у постојећу градску матрицу која је настала на основама урбанизма 19. века. Циљ рада је да анализом урбанистичких решења помогне бољем разумевању архитектуре Модерне.

Кључне речи: Трг партизана у Ужицу, Станко Мандић, урбанистичка композиција, пропорције трга, архитектура Модерне

1. УВОД

Трг партизана у Ужицу се убраја у најквалитетнија урбанистичка решења друге Југославије. Посебна пажња треба да буде посвећена урбанистичкој композицији трга од хоризонталног до вертикалног обликовања.

Слика 1 - Народна библиотека, ситуација (1961)

Адреса аутора: Кузовић Душко, Eastern Mediterranean University, Faculty of Architecture, Famagusta, North Cyprus Mersin 10, Cyprus
e-mail: dusko.kuzovic@gmail.com
Рад примљен: 11.12.2016.
Рад прихваћен: 26.01.2017.

Стога вишеструка анализа простора Трга партизана помоћи ће да се на бољи начин разуме већ постојеће решење али и да се стечена знања примене у савременој пракси.

Параметри помоћу којих је потребно анализирати просторну композицију Трга партизана се односе на нивелацију, визууре, пропорције, геометрију и волумен објеката који граде простор. Пропорције су додатни елемент који је помогао да простор буде артикулисан на вишем нивоу. Посебна анализа се односи на активности које се проводе у оквиру јавног простора кроз дужи период коришћења.

Циљ рада је да се спознају техничка, архитектонска и композициона решења која су примењена приликом обликовања Трга партизана. Такође, циљ је да се провери дијапазон и квалитет активности које се остварују у јавном простору. Разлози за избор даље дефинисаних параметара се налазе у потреби да се испитају неке од одредница помоћу којих се компоује јавни простор а који су, кроз савремено пројектовање, потиснути из савремене праксе.

Метод који ће бити примењен у раду се заснива на дефинисању скупа параметара, потом појединачном дефинисању парапета и упоредној анализи кроз примењена решења у компоновању простора. На предложени начин ће се доћи до закључака у области урбанистичког пројектовања употребљивих за савремену архитектонску праксу. За овај рад ће бити коришћени писани радови

архитекте Станка Мандића [1], пројекти Трга партизана и текстови савременика о Тргу партизана, Алексеја Бркића [2], Животе Марковића [3] и Душка Кузовића [4].

2. ДОКУМЕНТАЦИЈА

Нивелација и визуре

Нивелацијом подних равни трга и одређивањем нагиба јавни простор се уподобљује за коришћење и повезује се са околним деловима града. Плато железничког перона је на 416,00 mm а приступни станични плато је на 406,00 mm. Са станичног платоа је планирано да се пружа несметан поглед на град. Дистанца од перона до бронзане фигуре износи 350 метара што је довољно за јасно сагледавање.

Слика 2 - Трг партизана, однос старе и нове градске структуре

Од станичног трга (406,00 mm) поред Железничке станице, уоквиреног зеленилом и планираног као пешачка површина, саобраћајни ток се пружа даље ка Тргу партизана преко планираног двојног моста.

Обале Ћетиње су обрађене степенасто као шеталиште. У оквиру уређења реке постављена је једна воденица поточара а низводно је делимично обновљен порушени мост из 17. века.

Правац север - југ се протеже од Железничке станице преко корита реке Ћетиње, пење се постепено ка највишој тачки Трга и завршава на фасади објекта Народне библиотеке. Осовина која

се пружа од објекта Железничке станице до објекта Библиотеке је дугачка 450 m1.

Додатна осовина у истом правцу се пружа од бронзане фигуре до Железничке станице и њу карактеришу благи нагиби подних равни платоа трга. Зеленило у овом правцу се пружа и усмерава поглед посматрача паралелно са осовином.

Слика 3 - Трг партизана подужни и попречни пресеци

Правац исток - запад има неколико карактеристичних погледа: поглед дуж улице Краља Петра, поглед кроз простор Брезиног сада и великог трга, поглед кроз простор ужег дела трга, и поглед кроз простор улице Димитрија Тудовића.

Поглед кроз улицу Димитрија Туцовића је најзанимљивији јер је пројектован да подржава дугачке визуре које се пружају из удаљених делова града. Објект који се налази на западу трга се сагледава из источних делова града и удаљености од око 700 m са локације Народног Музеја захваљујући брижљивим обликовањем габарита. На истоку се визура пружа у дужини од 400 m дуж главне улице.

Димензије Трга партизана у Ужицу су 140x80 метара и према аутору би требале да се усклађују са величином насеља.

Слика 4 - Трг партизана, упоредна скица са Тргом Николе Пашића, Славијом и Студентским тргом у Београду.

Пропорције

У својим текстовима архитекта Станко Мандић наводи карактеристичне пропорције тргова који су

се својим квалитетом потврдили у пракси: 6:7, 4:5, 3:4, 5:8, 2:3 и 1:2. [1]

Приликом обликовања простора архитекта је фино подесио своје решење уз помоћ пропорцијских анализа међусобних односа централног и бочних платоа. Простор који је био предмет пропорцијске провере је плато ограничен улицама Краља Петра и Димитрија Туцовића и објектима Исток и Запад који има однос дужине и ширине 4:3. Према изведеном стању дужина овог простора је 140,00 m1 а ширина 84,00 m1 што је приближно једнако односу 3:2. Однос страница Малог источног платоа према пројекту је требао да износи 3:2. Стање на терену говори да је дужина овог простора 36,80 m1 а ширина 39,70 m1. То је најприближније односу 10:9.

Веома битна провера односи се на висину објеката који формирају просторију Трга партизана. Висина околних објеката креће се од 10,0 m1 (објекат СДК) до 20,0 m1 (објекат Исток). Висина објекта Запад у нивоу улице Краља Петра (од терена до стрехе) износи око 20,00 метара. Ширина трга на том месту износи 80,0 метара (однос 4:1). Ширина профила саобраћајнице Краља Петра до најближе тачке објекта Позоришта износи 20,0 метара (однос 1:1). Висина објекта Запад у средини Трга партизана на месту почетка објекта (од терена до стрехе) износи око 24,0 метара. Ширина трга на том месту износи 84,0 метара (приближан однос 4:1). Треба напоменути да примењени пропорцијски систем у пракси се разликује од онога који је замишљен пројектом.

Слика 5 - Трг партизана, пропорције
Геометрија и волумени објеката

Комплекс је компонован у неколико главних трактова који заузимају простор на истоку и западу комплекса док на северу се налази неколико мањих објеката који затварају простор трга и стварају утисак затворене просторне целине.

Трактови су подељени у мање кубусе. Најизразитија вертикала је објекат Куле који се пружа 12 етажа изнад коте терена. Волуменом Куле (који је знатно мале површине основе и велике висине) ако се упоређи са волуменом осталих објеката је знатно мањи. У нивоу приземља у целом комплексу се налазе дубоки тремови који лети формирају пријатну сенку, током падавина заштиту од кише а зими заштиту од снега.

Тремови се пружају од објекта Народног позоришта, преко објекта Поште, објекта Куле, објекта Биоскопа, југоисточног блока, Робне куће и централног дела блока Запад чиме је формирана континуална трака која омогућава да се пролази од локала до локала без проблема од временских прилика.

Ово је једно од историјских искустава које је аутор уградио у решење а своје постојање црпи из агора античког периода и великог броја тргова из периода средњег века.

Слика 6 - Трг партизана, (1970), волумени објеката на Истоку и Западу варирају са претежном спратношћу око 6 етажа усмеравајући визуру преко ниских јавних објеката ка северу (ка зеленом залеђу) и ка југу ка планираном крају визуре на суседном брду и будућој Железничкој станици

Пажња којом су обликовани елементи волумена објеката Трга је једнака пажњи којом су обликовани елементи партера. Све визуре које улазе и излазе са простора Трга су добро прорачунате и омогућене правилно ордеђеним висинама и волуменима објеката.

Функција и потребе пројектног задатка су само иницијални повод који је усмерио пројектовању у одређеном правцу а никако није био једини и пресудни моменат у обликовању.

Приступ обликовању волумена варира у зависности од дела Трга и може се груписати у три основне целине: Целина Север, Целина Исток и Целина Запад.

Целину Север чине објекти Народног позоришта, Народне библиотеке и Поште. Волумен Народног позоришта заједно са Народном библиотеком чини једну визуелну целину подељену у два тракта. Народно позориште је брижљиво обликовано рашчлањавањем делова објекта на пратеће просторије и волумен дворане. Простор изнад позоришне бине је из техничких потреба посебно акцентован и касније искориштен за постављање сунчаног сата. Објекат Народне библиотеке је обликован као кубус који је подигнут за једну етажу помоћу стубова.

Целина Исток се састоји од неколико делова: објекат СДК, објекат пословно-стамбеног блока Исток, објекат Градске кафане и пословно-стамбени објекат са биоскопом. Волумени пословно-стамбених објеката су са наглашеном хоризонталом и пружају се паралелно са осовином трга. Објекат градске кафане је обрађен као квадер је уздигнут на високе стубове приземља и положајем у комплексу задира у простор трга. Објекат СДК је спратности Пр+1 и волуменом је мање висине да не би конкурисао објекту куле поред кога се налази.

Слика 7 - Трг партизана, (1970), Постављањем трактова са објектима ка истоку и западу и отварањем простора Трга ка југу (уз коришћење зеленила за заштиту од осунчања) остварена је основна контрола светла и сенке. У наредном кораку, отвореним приземљима објеката и колонадама формирана је дубока сенка за потребе пешака

Целина Запад се састоји од блока Запад и Робне куће. Блок Запад је свакако најкомплекснији волумен на тргу. Основа је у облику ћириличног слова П која је додатно акцентована на северозападном делу блока и на јужном делу комплекса. Према Тргу партизана фасадни фронт је дугачак, равно компонован, са дугим хоризонталама које повезују низове прозорских отвора и лођа.

Анализирајући урбанистичко решење трга види се да је архитекта Станко Мандић посебно

водио рачуна о инсолацији простора и користио светло и сенку као архитектонско средство којим подстиче пластичност волумена и фасадних равни контролишући на тај начин квалитет простора. У моделовању волумена сенка коју бацају поједини објекти на терен се ломи преко низа платоа и подзида чиме се оживљавају површине.

Сличан ефекат се дешава и када објекат баца сенку на суседне објекте. Посебним рашчлањавањем волумена долази до стварања сенки на самом објекту. Како се посматрач приближава објекту уочавају се лође, нише, еркери који стварају наредни ниво сенки. А када се посматрач приближи коначно веома близу уочавају се сенке од плитких хоризонталних венаца, фугни, или спојница између камене облоге на фасади.

Ширини трга омогућава довољну зимску инсолацију објеката на западу а положај куле која је на североистоку комплекса ствара сенку од објекта по целом платоу трга током обданице. Објекат Народног позоришта има снажно избачену фасаду зида-паноа која је на стубовима и која ствара сенку у приземљу објекта. Дугачка рампа Робне куће, којом се приступа са трга на први спрат тог објекта оставља велику сенку на платоу трга али и преко трема који се налази на јужној фасади изнад тротоара улице Димитрија Туцовића.

На блоку Исток велики трем у приземљу ствара пријатну дневну климу док низови тераса на вишим етажама стварају сенке које наглашавају хоризонталу на фасади. Када се наведеном додају секундарне сенке од фактуре фасадних материјала и начина обраде добија се читава палета тврдих и меких, снажних и танких сенки које поред волумена праве утисак на посматрача.

Поред обликовања објеката, архитекта је посебним одабиром врста и висина зеленила уклања или потенцирао осунчавање објеката правећи читаву скалу осветљених и осенчених партија у комплексу трга.

Активности

Свакодневно кориштење Трга подразумева стајање у групама, играње деце, возњу бицикла, организацију летњих башти (источна страна Трга партизана у потезу од Куле до улице Димитрија Туцовића), играоница за децу и клизалиште (плато испред бронзане фигуре) и тако даље.

Повремени догађаји обухватају: сајам књига (северни плато), изложбе аутомобила (јужни плато), старт аутомобилских трка (јужни плато), ђачке прославе и празници (јужни плато), концерти (сва три платоа), политичке манифестације (цео простор трга), културне манифестације – некадашње

ватре Ужичке републике (цео простор трга) и тако даље.

Трг је тако организован да омогућава да се у исто време обављају свакодневне активности и специјални догађаји а да један другом не сметају (као што су политички, социјални и културни догађаји) и без ремећења живота у граду.

На свакој од страна Трга на фасадама објеката налази се по нека особеност која функционише као просторни репер и генерише особено место у просторији Трга. На фасади Народног позоришта то је зид-пано и сунчани сат. На блоку Југоисток је велика празна фасадна површина која је касније заузета мозаиком. На објекту Запад је велика површина на фасади објекта је заузета са натписима обликованим приликом пројектовања објекта.

Трг је подељен на више целина које су просторно у вези али су кроз партерно уређење обрађене тако да делују као на извешан начин ограничене просторне целине. Од јужног дела простора то је простор испред бронзане фигуре, простор Брезиног сада и плато између Позоришта и Поште. Простори су дефинисани искључиво партерним обликовањем.

Саобраћај: смерови, оријентација

Трг је место пресека највећег броја путева у насељу. Житна пијаца је била повезана са градском чаршијом на коју се наслањало још неколико градских тргова. Тако је временом дефинисан начин коришћења простор на коме се саграђен Трг партизана.

Улица Димитрија Туцовића нема довољну ширину за изабрану спратност објеката а оријентација улице (исток-запад) није оптимална. То је и утицало да се блок Запад (спратности Пр+5) повуче у односу на ову улицу и да се на том простору сагради Робна кућа која има спратност Пр+2 али која комплетира правилну геометрију блока.

Колски саобраћај претставља претежни вид саобраћаја у граду. Унутар градског језгра скоро све комуникације су пешачке. Главна градска улица (чаршија) садржи највећи део трговачких објеката који су главни циљ пешачких кретања. На Тргу партизана постоје нови трговачки, угоститељски и културни простори (у односу на стање за време Житне пијаце) који су створени кроз пројектовање.

За све кориснике градског трга и дела главне улице око трга потребно је обезбедити простор за паркирање возила, наравно у складу са проценама извршеним 1960. године, тако да је пројектант, поред транзитног кретања у главној улици, обезбедио простор и за мирујући саобраћај.

Слика 8 - Трг партизана, начини коришћења 1961-2015.

Слика 9 - Трг партизана, (1970), урбаним мобилијаром уз помоћ партерне обраде јавни простор је мобилан и прилагодљив различитим потребама грађана

Градски трг захвата некадашња два блока. Главна саобраћајница, на коју се наслања градски трг, је улица Димитрија Туцовића. Профил ове улице и њена проточност одређује могућности градње у читавом градском центру. Комплекс Трга партизана је ограничен са четири улице: улица Димитрија Туцовића (са југа), улица Страхињића бана (са запада), улица Љубе Стојановића (са севера) и улица Петра Ћеловића (са истока).

Ширина регулације улице Димитрија Туцовића износи 15,0 m (коловоз ширине 9,0 m). Улице Страхињића бана, Љубе Стојановића и Петра Ћеловића имају ширину регулације 9,0 m са ширином коловоза од 7,0 m. Ширине регулације улице Краља Петра Првог изnose 15,0 m а 9,0 m је ширина њеног коловоза. Све улице око Трга партизана су двосмерне.

Слика 10 - Трг партизана, (1961), у југозападном делу партера је коришћењем подзиди и зеленила формирано неколико места са особеним карактером погодним за окупљање

Према пројекту паркирање за потребе корисника стамбеног и пословног простора на Тргу је планирано у улицама Димитрија Туцовића (косо паркирање), у улици Страхињића Бана (паркирање на интерниој саобраћајници око Сунчаног платоа), улици Љубе Стојановића (паралелно), улици Петра Ћеловића (управно на осовину саобраћајнице) и у улици Краља Петра Првог (у делу надстрешнице код објекта поште).

На Тргу је планиран искључиво пешачки саобраћај. Да би се разумело ново решење пешачког саобраћаја на Тргу морају се погледати временом утврђени пешачки токови преко простора који заузима Трг.

Главна приступна улица Житној пијаци је била данашња улица Димитрија Туцовића. Постојала су још два додатна правца за колски и пешачки саобраћај: са истока кратка улица која је водила из правца улице Петра Ћеловића и са севера улица која је водила ка данашњој улици Краља Петра и некадашњем Артиљеријском кругу.

Слика 11 - *Трг партизана, (1961), интеграција простора у градску саобраћајну мрежу према архитекте Станку Мандићу*

Геометрију некадашње Житне пијаце карактерише већа ширина него дубина ка приступној саобраћајници и била је оријентисана и функционално и саобраћајно ка главној улици.

Новим решењем трга Партизана зона јавног простора Трга је проширена рушењем делова два градска блока на простор између две улице приближне дужине и ширине 120,00 m1*80,0 m1. Тако дугачак градски блок није уобичајен у скупљеном градском простору Ужица и било је потребно обезбедити и пешачке комуникације које воде кроз средиште блока из правца улице Страхињића Бана ка улици Петра Ђеловића. Уједно је обезбеђено прожимање градских делова с обе стране Трга помоћу визура које продиру кроз приземља источног и западног градског блока и сусрећу се на градском тргу.

Слика 12 - *Трг партизана, (1970), велика површина централног платоа на коју се наслањају бочно постављени платои са посебним карактером простора*

Посматрајући пешачке комуникације које воде преко Трга запажају се два главна правца. Правац из улице Димитрија Туцовића ка улици Краља Петра Првог и правац из улице Страхињића Бана ка улици Петра Ђеловића. Из правца улице Краља Петра Првог карактеристичан је правац од објекта Куле ка објекту Робне куће и мање доминантан

правац од Позоришта ка средишњем делу Трга према улици Димитрија Туцовића. Из првца улице Страхињића Бана пешачки ток се пружа кроз пасаж у објекту запад, затим води преко Трга и пролази кроз пасаж у објекту Исток и завршава се на улици Петра Ђеловића.

У делу Трга код Позоришта и Поште најоптерећенија комуникација је страна улице Краља Петра Првог док пролаз поред библиотеке који води ка улици Љубе Стојановића је веома мало кориштен услед недостатка садржаја у улици који би генерисали пешачки саобраћај.

За стајање пешака највише се користи доњи плато Трга. У северном делу доњег платоа је простор који се користи за игру деце. Средишњи плато се такође користи за стајање и дружење. Горњи плато је простор где се окупљају корисници са заједничким интересовањима (мотоциклисти, продаја књига, изложбе итд.). Плато испред Позоришта се мало користи јер прометна саобраћајница Краља Петра Првог је направила снажну баријеру између ње и централног платоа Трга.

Слика 13 - *Трг партизана зими. Решењем партера пешачке путање су трасиране најкраћим путем и без препрека*

Источни делови Трга, поред зелене рунделе, су заузети са летњим баштама угоститељских локала који се налазе у источном блоку (поред биоскопа и код градске кафане). Плато испред бронзане фигуре се преко зиме користи као клизалиште а у осталој сезони за смештај дечијег парка за игру. Пешачка стаза која се налази у западном делу Трга се доста користи за транзитни пешачки саобраћај.

Пешачке стазе на новом Тргу партизана се у великој мери поклапају с пешачким токовима који су били или су формиран на некадашњој Житној пијаци: пешачки ток који води од објекта Куле ка Робној кући на југу или од Позоришта ка централном делу трга ка улици Димитрија Туцовића је у ствари ток некадашње Артиљеријске улице која се некада пружала средином данашњег трга.

Пролаз од истока ка западу кроз блокове који су чинили Житну пијацу раније није постојао. Партерним решењем Трга партизана само је омогућено да се већ навикнути пешачки токови задрже и наставе да користе.

На путањама главних пешачких токова постављено је степениште ради прелаза са једног платоа на други и не захтева промену правца пешака. Дуж пешачких стаза није пројектован простор за игру деце, задржавање пролазника чиме се омогућује ефикасна комуникација.

Слика 14 - Трг партизана, (1970) кроз партерно уређење је формрана целина једнако укључена у целину трга

Простори за мирујући саобраћај се налазе поред пешачких стаза чиме је унапређен приступ и начињен атрактивнији пешачки ток. Дуж пешачких стаза се примењује ниско зеленило које служи да се кадрира визура током хода а са друге стране високо зеленило је присутно на местима где је највеће осунчање пешачке стазе.

Слика 15 - Трг партизана, (1970) по западном ободу трга је формирана дуга стаза која без степеништа се пружа од јужне до северне улице. Кроз блок Запад је отворена визура ка сателитском тргу формираном геометријом блока.

Поплочавање стазе је у складу са потребама пешака и све плоче су у једној равни без посебних надвишења које отежавају ход. Стаза поред основног застора има увек и секундарни материјал у пешачкој стази који је укомпонован са основним

застором тако да чини површину динамичном за посматрање и мерљивом током хода.

3. ЗАКЉУЧАК

Трг партизана у Ужицу се убраја међу најквалитетнија остварења архитектуре Модерне на простору Балкана чије урбанистичко решење је на суптилан начин интегрисано у постојећу градску матрицу која је настала на основама урбанизма 19. века. Урбанистичко решење је посебно вредно анализе јер садржи на највишем нивоу развијен велики број елемената композиције јавног простора: нивелете, пропорције, визуре, волумене, пешачке путање, пешачке препреке, зеленило, итд. Нивелацијом, која се заснива на подели простора на платое, је створен утисак просторне целине мада је висинска разлика између најниже и највише тачке трга неколико метара.

Дефинисањем осовина кроз просторју Трга и повезивањем осовина са ширим градским окружењем постигнута је градација објеката који формирају јавни простор на правилан начин (избегавање утисака апсолутистичких тргова Европе), и интеграцију трга са широм околином кроз дефинисање и изградњу просторних репера на којима се завршавају осовине које уједно граде трг.

Пропорције Трга се заснивају на бројевима 4 и 3 односно односу страна 4:3. На местима пресека линија које формирају јединице пропорција постављени су важни просторни реperi на тргу (скулптура, фонтане, итд.). Објекти саграђени по ободу проторије трга уједно граде јавни простор како у основи тако и у простору (својом висином). Стога је спратност објекта једнако важна као и њихов положај у простору. Кроз спратност објеката је дефинисана трећа димензија простора пажљивом анализом партера и завршног венца објеката.

Активности које се одвијају у јавном простору су циљ сваког пројектовања јавног простора. Такође, временски оквир у коме се одвијају активности у јавном простору је шири него за појединачне објекте (јавни простори трају деценијама и вековима). Стога је провера функционалности јавног простора 50 и више година након изградње довољно важна провера квалитета архитектонског решења. Како би се услов погодности за више облика активности задовољио, на основу анализе простора Трга партизана, сугестија се може дефинисати у следећем: не треба сувише поједностављивати али ни превише обликовати применом савремених идеја и решења. Питање мере у примени нових сазнања и искустава прошлости је темељ добро обликованог јавног протора на Балкану.

4. ИЗВОРИ

Историјски архив Ужице
 Архив Р. Познановића из Ужица
 Архив М. Искрина из Ужица

5. ПОРЕКЛО ИЛУСТРАЦИЈА

Слика 1-5, 11. Мандић, С., (1959) Градски центар у Титовом Ужицу, Разматрања, паралеле и огледи, Београд.

Слика 6-10, 12-15. Архива Р. Познановића и М. Искрина из Ужица.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Мандић С. *Градски трг у Титовом Ужицу, Функција и композиција архитектуре простора – разматрања, паралеле, огледи*, Архитектонски факултет Универзитета у Београду, Београд, 1959.
- [2] Бркић А. *Знакови у камену*, Српска модерна архитектура 1930-1980, Савез архитеката Србије, Београд, 1992.
- [3] Марковић Ж, Станимировић А. Културно-историјско споменичко наслеђе Титовог Ужица, *Ужички зборник*, број 19, Народни музеј Ужице, Титово Ужице, стр. 67, 1990.
- [4] Кузовић Д. Објекат “Кула” на Тргу партизана у Ужицу (1961), *Зборник радова Грађевинског факултета*, Грађевински факултет у Суботици, Суботица, број 29, стр. 107-120, 2016.
- [5] Кузовић Д. Архитектура Народне библиотеке у Ужицу (1961), *Зборник радова Грађевинског факултета*, Грађевински факултет у Суботици, Суботица, број 29, стр. 121-131, 2016.
- [6] Кузовић Д. Композиција волумена и фасада објеката на Тргу партизана у Ужицу (1961), *Зборник радова Грађевинско-архитектонског факултета*, број 30, Грађевинско-архитектонски факултет Универзитета у Нишу, Ниш, стр. 211-227, 2015.
- [7] Кузовић Д. Угоститељски објекти у Србији 19. и 20. века: Градска кафана на Тргу партизана у Ужицу (1961), *Зборник радова Грађевинско-архитектонског факултета*, број 30, Грађевинско-архитектонски факултет Универзитета у Нишу, Ниш, стр. 236-245, 2015.
- [8] Кузовић Д. Трговачки објекти у Србији 19. и 20. века: робна кућа „Прогрес“ на Тргу партизана у Ужицу, *Наука и Пракса*, Грађевинско-архитектонски факултет Универзитета у Нишу, Ниш, број 18, стр. 81-86, 2015.
- [9] Кузовић Д. Бронзана фигура са Трга партизана у Ужицу, *Гласник Друштва конзерватора Србије*, број 39, Друштво конзерватора Србије, Београд, стр. 43-45, 2015.
- [10] Кузовић Д. Модерна у Србији - пример Трга партизана у Ужицу, Друштво конзерватора Србије, Београд, *Гласник Друштва конзерватора Србије*, број 39, стр. 178-182, 2015.
- [11] Кузовић Д. Архитектура зграде Команде гарнизона (Поште) на Тргу партизана у Ужицу, *Изградња, Удружење „Изградња“*, Београд, број 71, вол. 1-2, стр. 1-6, 2017.
- [12] Кузовић Д. Технички аспект заштите архитектонског наслеђа из периода Модерне у Србији, *Техника*, број 70, Савез инжењера и техничара Србије, Београд, стр. 805-812, 2016.

SUMMARY

SPATIAL COMPOSITION OF THE PARTIZANS SQUARE IN UŽICE (1961)

Partisans square in Užice is among the highest quality achievements of Modern architecture in the Balkans. Urban solution is particularly interesting because it integrates the large number of areas and elements: vertical alignment, proportion, perspective, volumes, pedestrian paths, pedestrian barriers, green, etc. In addition, urban design has subtly integrated into the existing urban matrix that is built on the foundations of urbanism of the 19th century. The aim of this paper is to analyze urban solutions and help to better understand the Moderne architecture of Yugoslavia.

Key words: *Partisans square in Užice, Stanko Mandić, Urban composition, proportions of the square, Modern Architecture in Serbia*